

De omgekeerde wereld?

Ken je dat moment? Wanneer je iets leest, even in de war bent en je het vervolgens nogmaals moet lezen omdat je hersenen de eerste keer de informatie niet goed konden verwerken. Ik had zo'n moment recent toen ik las over de opkomst van *Integrale Kind Centra*; IKC's. Integrale wat? *Integrale Kind Centra*, samenwerkingsverbanden waar, volgens eigen zeggen, kinderen tussen de 0 en 13 jaar mogen leren, spelen en ontwikkelen en waar alle ontwikkelingsgebieden aan bod komen. Had ik iets gemist? Was dit niet altijd al de bedoeling wanneer we met kinderen werken? Het leek me de omgekeerde wereld.

TEKST GERTJAN VAN DOKKUM

Integraal kind Centrum

De eerste reactie vanuit de onderbuik was niet best, *Integraal Kind Centrum*, wat een verschrikkelijke term. Woorden als *opvang*, *school* en zelfs *speelzaal* zijn logisch verbonden met de kern-taak van deze opvoedingsinstanties, maar wat doet een *Kind Centrum*? Ik denk bijvoorbeeld direct aan een *winkelcentrum* of een *bejaarden-centrum* en associeer zelfs ongewild naar de winkelketen *Baby dump*. De naam helpt dus niet, maar wat doen ze nu eigenlijk? Volgens eigen zeggen gebeurt het dus met kinderen tussen de 0 en 13 jaar en het gebeurt *integraal*!

integrale ontwikkeling van een kind is namelijk een pleonasme van jewelste

Kinderen kunnen er leren, spelen, ontwikkelen en elkaar ontmoeten; bij het Kind Centrum komen alle ontwikkelingsgebieden aan bod. En bij die laatste zin sla ik dus aan. Werd er voorheen in de opvang dan alleen maar 'opgevangen' en werd er op school niet 'gespeeld' of werd er in de speelzaal niets 'geleerd'? Het zou een hele rare kijk op de ontwikkeling van kinderen opleveren als we werkelijk op deze éézijdige manier naar onze opvang en naar ons onderwijs zouden kijken. Integrale ontwikkeling van een kind is namelijk een pleonasme van jewelste. Maar na wat nadenken was

mijn tweede reactie toch wel wat positiever en begon het verhaal van de *Integrale Kind Centra* logischer te klinken. Wellicht hebben zij hier een punt wanneer ze beweren dat we in het begeleiden en onderwijzen van onze kinderen soms wat zijn doorgesloten in de focus op de afzonderlijke ontwikkelingsgebieden en kan een bredere reikwijdte op ontwikkeling ons weer terug op het goede pad brengen.

Kennis en het risico van tunnelvisie

De *Kind Centra* snijden met hun uitgangspunten in ieder geval een interessant onderwerp aan, namelijk het gebrek in onderwijsland aan een integrale aanpak en de constatering dat er toch vaak in 'hokjes' naar de ontwikkeling van kinderen wordt gekeken. Losse vakken op school, aparte testen voor de verschillende ontwikkelgebieden, enkelvoudige volgsystemen die direct aan een standaard worden gekoppeld om te zien of de leerling nog op koers ligt en tot slot zijn er de afzonderlijke specialisten in de begeleiding voor elk specifiek leer- en/of gedragsprobleem. Belangrijkste reden hiervan is volgens mij de enorme vlucht die de wetenschap rondom gedrag, leren en ontwikkelen gemaakt heeft. Zij zocht (en zoekt nog altijd) decennialang onvermoeibaar naar theorieën om de onderwijspraktijk te kunnen verklaren en te voorspellen. Zij leverde ons inmiddels al meer en diepgaandere kennis op dan een gewoon docent in het handelen van alledag kan gebruiken. De docent die zijn handelen graag baseert op de meest recente

▲
*Lekker
tikkertje spelen*

wetenschappelijke inzichten heeft hier meteen de eerste uitdaging te pakken. Een nog grotere uitdaging voor de welwillende docent komt mijns inziens voort uit een belangrijke eigenschap van de onvermoeibare wetenschap, namelijk dat zij altijd zorgvuldig wil zijn en daarom werkt volgens haar eigen, strenge spelregels. Zij moet de werkelijkheid altijd dusdanig vereenvoudigen totdat datgene overblijft wat

De wetenschap filtert als het ware de werkelijkheid ten behoeve van haar specifieke onderzoeksdoel

zij specifiek wil onderzoeken. De wetenschap filtert als het ware de werkelijkheid ten behoeve van haar specifieke onderzoeksdoel zoals bijvoorbeeld het in kaart brengen van de *fysieke ontwikkeling* van een kind, de *motorische ontwikkeling*, de *cognitieve*, de *sociaal-emotionele* of zelfs de *morele ontwikkeling*. Dit 'filter' is blind voor onderlinge samenhang tussen de ontwikkelingsgebieden. Zo heeft de moderne docent dus een paar behoorlijke uitdagingen om aan te gaan, enerzijds is er eigenlijk te veel kennis (wat is nu echt belangrijk?) en anderzijds is de kennis zo enorm diepgaand en gericht op zoveel specifieke

ontwikkellijnen dat we al snel de onderlinge samenhang uit het oog kunnen verliezen: een tunnelvisie. Hoe kunnen we als docenten de samenhang blijven zien? In dit kader deel ik graag een oude Rumi (1207 -1273) wijsheid over zicht houden op het totaal:

Olifant

*De kamer is donker
Op tast voelen we,
Allemaal.*

*De een voelt een slurf:
Het lijkt wel een tuinslang.
De ander een poot:
Nee, 't is een pilaar.
Een oor: een waaier.
Een rug: een troon van leer.*

*Allen voelen een deel,
en denken aan het geheel.*

*Wat we nodig hebben is licht.
Een enkele kaars volstaat
en weg zijn de verschillen.*

Rumi (1207 – 1273)

Onderwijs en het 'licht'

We hebben volgens deze Rumi wijsheid dus een lichtpunt nodig om de verschillen te zien en te overbruggen, maar welk lichtpunt zorgt er nu voor dat het onderwijs zowel het deel-ontwikkelgebied in de gaten houdt, maar zich ook altijd bewust blijft van het geheel? Volgens mij zijn er twee voorwaarden die in het onderwijs als lichtpunt kunnen dienen. De eerste, hoe voor de hand liggend ook, is een gezamenlijke en expliciete pedagogische visie en structureel overleg tussen verschillende leraren en begeleiders over de bedoeling (c.q. bestaansrecht) van hun school. Deze geplande reflectie op de oorspronkelijke bedoeling van hun onderwijs dient het licht te zijn dat de 'verschillen' wegneemt in moeilijke begeleidingsvraagstukken. Of het nu gaat over rapportages, overgangsnormen, ouderbetrokkenheid of doorverwijzingen naar specialisten, steeds kunnen de docenten zich beroepen op de heldere gezamenlijke pedagogische uitgangspunten en daarmee de tunnelvisie voorkomen en tegelijkertijd de verschillende ontwikkellijnen afzonderlijk begeleiden en monitoren.

Rousseau pleit hier direct voor een gymnastiek die leerlingen kan leren om zichzelf te leren kennen en de emoties te uiten én te beheersen

Een tweede voorwaarde is wellicht een wat minder voor de hand liggende, maar eentje waar we in dit kader van de integrale ontwikkeling van kinderen niet meer omheen kunnen. Namelijk, de voorwaarde dat onderwijs nooit 'slechts' kwalificerende bedoelingen kan hebben. Gert Biesta zet in zijn *Het Prachtige risico van onderwijs* (2015) nog eens helder uiteen dat in elk onderwijs kwalificatie, socialisatie en subjectificatie zullen plaatsvinden en dat het noodzakelijk is om alle drie de domeinen te 'beslaan' als we ons bezig gaan houden met de vraag naar onze onderwijsdoelen enerzijds en de ontwikkeling van kinderen anderzijds. Alles wat we binnen het onderwijs doen, heeft mogelijke impact op deze drie domeinen. Het tweede licht dat we dus nodig hebben om het geheel te blijven zien is de erkenning van en de aandacht voor de meer socialiserende en subjectiverende bedoelingen van het onderwijs waarin de integrale ontwikkeling een gegeven is omdat juist in deze type doelstellingen vanzelf de integratie plaatsvindt van diverse ontwikkellijnen; denk bijvoorbeeld aan kennis die in sociale context pas begrepen kan worden en morele stellingname die bij een samenwerkingsopdracht ook daadwerkelijk gevoeld wordt. Biesta spreekt in dit geval de docenten aan op hun

Onderwijs-pedagogische oordeelvorming om te zien wat nodig is in dagelijkse omgang met leerlingen om deze drie onderwijsbedoelingen te realiseren; zien wat nodig is en excelleren in de juiste onderwijsinterventies die de totale ontwikkeling van de leerlingen aanspreken.

De kracht van de gymleraar

Omdat ik dit artikel schrijf voor de gemeenschap van gymleraren denk ik dat ik tot nog toe voor hen weinig nieuws heb opgeschreven. Het is immers de *founding father* van het bewegingsonderwijs Pestalozzi (1746 – 1827), die al in de 18^e eeuw ageert tegen de eenzijdige kijk op de ontwikkeling van kinderen in zijn tijd. Hij bedenkt een soort 'bewegend curriculum avant-la-lettre' om de ontwikkeling van zijn leerlingen te stimuleren en legt en passant dus ook nog eens de basis voor de huidige gymnastiek. Zijn inzicht:

'De natuur geeft ons het kind als ondeelbaar geheel, als een wezenlijk organische eenheid met een veelzijdige aanleg van hart, verstand en lichaam. Niets van deze aanleg mag verwaarloosd worden <...>; want de ontwikkeling van het ene aspect is niet slechts met de ontwikkeling van het andere aspect verbonden, nee, ontwikkeling van het één is tegelijk ontwikkeling van het andere'.

De vele weeskinderen die aan zijn zorg waren overgedragen veranderden in korte tijd zoveel ten goede dat velen Pestalozzi's ideeën over ontwikkeling overnamen. En als ik nog een klasseker met u mag delen is dat het inzicht van de filosoof en roman-ticus Rousseau (1712 – 1778). Hij geeft het volgende advies aan docenten over de integrale ontwikkeling van hun leerlingen:

,'<...> Als u dus de intelligentie van uw leerlingen wilt ontwikkelen ontwikkel dan ook de krachten die bestuurd moeten worden. Oefent voortdurend het lichaam; houdt het sterk en gezond om het wijs en redelijk te houden.'

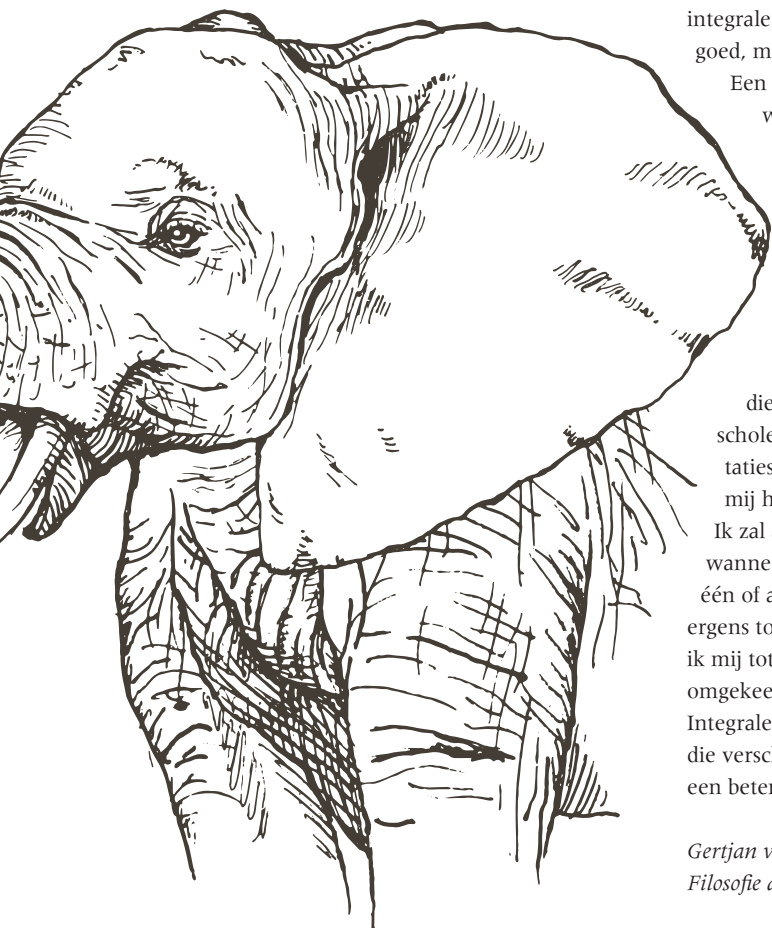
Rousseau pleit hier direct voor een gymnastiek die leerlingen kan leren om zichzelf te leren kennen en de emoties te uiten én te beheersen. Volgens hem is het leren omgaan met je driften en wensen bij uitstek via het spel en de lichamelijke oefeningen te bereiken. Ik wil dat hier in dit artikel graag beamen. Nog altijd zie ik het terug in de gymnastieklessen op scholen: spel en sport zijn in staat het *beste* in ons naar boven te halen en tegelijk zijn ze in staat tot het

tegenovergestelde. Het is aan de gymleraar met *onderwijs-pedagogisch oordeelvermogen* om gevoelig te zijn voor de hele ervaring en deze samen met de leerlingen te duiden en tot onderwijs te maken. Rousseau zag het goed, leerlijnen en ontwikkellijnen lopen in zo'n les kriskras door elkaar en versterken elkaar continu wanneer de gymleraar *virtuoos onderwijs-pedagogisch* handelt. Dan lopen *beter leren bewegen, de kennis over gezond bewegen en het bewegen samen met anderen beleven* (kwalificatie), moeiteloos over in de *introdunctie in de bewegingscultuur* (socialisatie) en vormt de leerling zo de *persoonlijke beweegidentiteit*; Wat voor beweger ben ik? En wat vind ik belangrijk bij sporten? (subjectificatie).

Oproep aan de gymleraar

Ik zou in het licht van de integrale ontwikkeling van kinderen graag een bescheiden oproep willen doen aan alle gymleraren in Nederland, namelijk dat zij vooral doorgaan met datgene dat al héél lang, héél normaal is voor hen. Doorgaan om binnen het eigen vak altijd bezig te zijn met de ontwikkeling van de *totale* leerling waarbij het bewegen uiteraard altijd het aanknopingspunt vormt, maar waar tegelijk altijd oog is voor de sociale, morele en emotionele ontwikkeling van de leerlingen. Lessen die zich niet enkel richten op het kunstje (tunnelvisie), maar lessen die aansluiten bij alle eerder beschreven onderwijsbedoelingen van het vak.

Tegelijk, en wat mij betreft nog belangrijker, roep ik op om ook buiten de lessen om steeds het gesprek aan te blijven gaan over de bredere bedoelingen van het onderwijs c.q. de integrale ontwikkeling van kinderen. Het zijn vaak de gymleraren die tijdens docentenvergaderingen de tunnelvisie kunnen doorbreken door het gesprek over de *drie berekende vijven*, gebrek aan motivatie voor de 'zaakvakken' of het opstandig gedrag in de klas te plaatsen in een bredere pedagogisch ontwikkel-perspectief. Zij doen

De wetenschap filtert als het ware de werkelijkheid ten behoeve van haar specifieke onderzoeksdoel

vaak het 'licht' aan in de kamer en aanschouwen zo de 'olifant', gewoon omdat het al zo in hun eigen vak zit om zo te denken. Blijf daarin vooral volharden, maar besef tegelijk dat het nodig is om de discussie op een hoger plan te trekken en ervoor te zorgen dat je niet elke vergadering in dezelfde opstelling belandt. Hiervoor zijn dus, zoals hierboven beschreven, een breed gedragen pedagogische visie en de inzichten van Gert Biesta onmisbaar.

Tot slot de omgekeerde wereld

Het idee om opnieuw aandacht te vragen voor de integrale ontwikkeling van kinderen is uiteraard goed, maar is feitelijk de omgekeerde wereld.

Een te ver doorgevoerde differentiatie in de wetenschap zorgde er immers in eerste instantie voor dat we de onderlinge verhoudingen uit het oog verloren. Ik begrijp het ontstaan van die omgekeerde wereld uiteraard wel en gebruik deze zelf soms ook in gesprekken en discussies over de legitimering van ons vak. Zo is er momenteel een beroemde neuroloog die zich hard maakt voor meer bewegen op scholen omdat het zo goed is voor de leerprestaties. Uiteraard de omgekeerde wereld, maar mij hoor je in zo'n geval zeker niet klagen. Ik zal alle wetenschappers moeiteloos citeren wanneer zij onderzoeken presenteren die op één of ander manier tonen dat bewegen weer ergens tot positieve effecten heeft geleid. En zo zal ik mij tot slot ook maar al te graag schikken bij de omgekeerde wereld in de uitgangspunten van het Integrale Kind Centrum. Zitten we alleen nog met die verschrikkelijke naam. Heeft iemand van jullie een beter alternatief? Inzendingen zijn welkom.

Gertjan van Dokkum is docent Pedagogiek en Filosofie aan de ALO Eindhoven.

Contact

G.vandokkum@fontys.nl

Foto

Hans Dijkhoff

Kernwoorden

integrale ontwikkeling, subjectificatie, pestalozzi